וארא ד

א. פון פסוקי[1] „ויט אהרן את ידו גו' ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" איז רש"י מעתיק די ווערטער „ותעל הצפרדע", און איז מפרש: „צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים וכו'".

אין פשטות איז דאָ רש"י אויסן צו באַווארענען, פאַרוואָס עס שטייט דאָ „ותעל הצפרדע" — לשון יחיד, בשעת ס'איז געווען אַ ריבוי צפרדעים — דערפאַר איז רש"י מפרש, אַז לכתחילה איז טאַקע געווען בלויז איין צפרדע, נאָר דורכדעם וואָס „היו מכין אותה" האָט זי פון זיך אַרויסגעגעבן „נחילים נחילים".

אויך די גמרא[2] (און שמו"ר[3]) שטעלט זיך אויף דעם וואָס שטייט „ותעל הצפרדע" בלשון יחיד, און ברענגט דערויף צוויי דיעות: „ר' עקיבא אומר צפרדע אחת היתה (והיא השריצה) ומלאה כל ארץ מצרים. א"ל ראב"ע כו' צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו".

דאַרף מען פאַרשטיין: פירוש רש"י איז דאָך, כידוע, מיוסד לפי פשוטו של מקרא, און וויבאַלד אַז קוב"ה לא עביד ניסא למגנא[4] איז אַ כלל וואָס איז מסתבר אויך אין דרך הפשט (ווי גערעדט אַמאָל באַרוכה[5]), איז במילא דער שכל מחייב, אַז אויך ביי אַ נס וואָס האָט פאַסירט, איז אויף וויפל מ'קען זאָגן און מפרש זיין אַז דער נס האָט אַן אָנהאַלט אין דרכי הטבע, דאַרף מען ניט אָננעמען אַז ס'איז אין אַן אופן וואָס דער נס ברעכט לגמרי די חוקי הטבע, ווייל די הוספה איז דאָך „למגנא"[6] —

היינט פאַרוואָס ברענגט רש"י דעם פירוש (פון מדרש[7]) אַז „היו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים", וואָס אַזאַ נס (אַז דורך הכאה זאָלן פון איר אַרויסקומען ניי־באַשאַפענע „נחילים נחילים") האָט לגמרי ניט קיין אָנהאַלט אין דרכי הטבע, בעת ער האָט געקענט מפרש זיין לויט (גמ' און שמו"ר ווי) דעת ראב"ע אַז די צפרדע „שרקה להם והם באו" (ווי רש"י טייטשט עס אָפּ דאָרט אַז „שמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו"), וואָס דערין איז ניט געווען דער נס מופלא פון אַ בריאה חדשה[8]; אָדער עכ"פ ווי דעת ר"ע אַז „השריצה[9] ומלאה כל ארץ מצרים" — וואָס הגם אויך דאָס האָט געמוזט זיין אַ בריאה באופן נסי —

---

1) פרשתנו ח, ב.

2) סנהדרין סז, סע"ב.

3) פרשתנו פ"י, ד.

4) ראה דרשות הר"ן דרוש ח — נעתק בלקו"ש ח"ג ע' 966, עיי"ש.

5) ראה לקו"ש ח"ה ע' 124 ואילך. ח"ו ע' 49. ועוד.

6) להעיר מפרש"י בפרשתנו (ט, לב): אפילות . . פלאי פלאות. ושם (ט, כד): נס בתוך נס.

7) ע"ד ל' רש"י נמצא בתנחומא כאן (יד). תדבא"ר פ"ז. אבל שם: א) שהמצרים היו מכין כו'. וראה לקמן הערה 27. ב) לא נאמר הלשון „נחילים נחילים" שברש"י. וראה הלשון במדרש אגדה (באבער) כאן.

8) אף שע"פ פירש"י גם בזה הי' נס נוסף ד„שמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו".

9) בגמ' לא גריס תיבת „השריצה" בדברי רע"ק (כ"א בדעת ר"א לפנ"ז). אבל מובן שזוהי כוונת רע"ק, כל' הש"ס „כתנאי רע"ק אומר כו'", וכמפורש בשמו"ר שם, יל"ש פרשתנו (רמז קפג) ומדרש הגדול כאן. ובדק"ס לסנה' הובאה גירסא כזו בגמ'. וראה הערה הבאה.

איז עס אָבער פאָרט געווען געבונדן מיט אַ גדר פון טבע ההולדה — „השריצה"[10] (ווי רש"י טייטשט[11]: „ממעי' ויצאו ולדות")?

ב. דערנאָך איז רש"י ממשיך „זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא ל' יחידות. וכן ותהי הכנם[12] הרחישה (און כדי דער בן חמש למקרא זאָל עס קלערער פאַרשטיין, פאַרטייטשט עס רש"י אויך בלע"ז[13]) גדוליר"א[14] בלע"ז ואף ותעל הצפרדע גרינוליר"א בלע"ז".

דאַרף מען פאַרשטיין: לכל לראש איז דאָך רש"י אויסן צו מפרש זיין פשוטו של מקרא, און נאָר דאַן ווען דער פשט הכתוב איז ניט גלאַטיק ברענגט רש"י אַן „אגדה המיישבת דברי המקרא"[15] — איז ווי קומט עס וואָס דאָ איז רש"י מקדים דעם פירוש וואָס (ער אַליין שרייבט אַז עס) איז „מדרשו" פאַר דעם פירוש וואָס איז (ווי רש"י שרייבט) „פשוטו"?

אויך איז ניט מובן:

בשלמא דאָס וואָס רש"י דאַרף אָנקומען צו אַ ראי' אַז „הצפרדע" מיינט „שרוץ הצפרדעים" (און דערפאַר שטייט עס „בל' יחידות"), איז מובן בפשטות: ס'איז שווער צו זאָגן אַז דער נאָמען „צפרדע" זאָל מיינען די זאַך פון שרוץ (הצפרדעים) — וואָס שטייט ניט אין פסוק און ער איז אַ באַגריף וואָס לייגט זיך אויף אַלערליי שרצים און ניט דוקא אויפן מין צפרדע; דערפאַר ברענגט רש"י אַ ראי' פון „ותהי הכנם", וואָס דער טייטש פון „כנם" איז „רחישה" — כאָטש אויך „רחישה" האָט ניט קיין שייכות דוקא צום מין פון „כנים",

אין אַנדערע ווערטער: וואָלט שירוץ הצפרדעים געווען אַנדערש ווי באַ אַנדערע שרצים וכו', איז דאַמאָלס גלאַטיקער צו זאָגן אַז „צפרדע" (פונקט ווי עס מיינט דעם שרץ — אויסגעטיילט פון אַלע אַנדערע שרצים: אין אויסזען, אויפפירונג א.ז.וו., אַזוי) מיינט עס אויך זיין אויסגעטיילקייט — זיין ספּעציעלן שירוץ,

חאָטש אינגאַנצן גלאַטיק איז עס ניט, ווייל עס האָט געדאַרפט זיין אַ שינוי אין וואָרט (אַנדערש מנוקד וכיו"ב), ע"ד ווי באַ כינים — שטייט כנם — כדלקמן.

ווייבאַלד אָבער אַז דער פסוק זאָגט דעמזעלבן לשון שירוץ סיי באַ צפרדעים סיי ביי אַלע „שרץ נפש חי'"[*15] — איז לכאורה שווער צו זאָגן אַז צפרדע מיינט אַזאַך וואָס איז דאָס זעלבע באַ אַלע שרץ נפש חי' — דערפאַר איז די ראי' — „ותהי הכנם", כנ"ל.

ס'איז אָבער ניט מובן, פאַרוואָס איז באַ רש"י פשוט אַז „ותהי הכנם" מיינט „הרחישה" (וואָס דערפאַר באַנוגנט זיך דאָרט רש"י מיטן טייטש פון „רחישה" און ברענגט ניט קיין ראי' אויף דעם, און ברענגט ניט קיין צווייטן פירוש) — און ביי „ותעל הצפרדע" זאָגט ער (און נאָר אַלס צווייטן פירוש) אַז „יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא ל' יחידות"?

10) בתנחומא ותדבא"ר שם, שדעת רע"ק ש„היו כו' מכין אותה ומתזת צפרדעים הרבה" — אבל בש"ס (ובמקומות שבהערה הקודמת) הוא כבפנים.

11) וראה זהר פרשתנו (כט, ב): חדא הות ואולידת כו'.

12) שם פסוק יג.

13) בדפוס ראשון ושני דרש"י (וברש"י כת"י) ליתא סיום זה.

14) בכמה דפוסים: פדוליר"א. וכ"ה בפרש"י לקמן פסוק יג.

15) ל' רש"י בראשית ג, ח.

*15) פרשתנו ז, כח. בראשית א, כ (ובפרש"י שם).

ג. מפרשים[16] זיינען מסביר, אַז רש״י׳ס הכרח צו טייטשן „ותהי הכנם — הרחישה״, איז פון דעם וואָס דער לשון איז „כנם״ (נו״ן קמוצה), וואָס איז ניט ל׳ רבים („כנים״) און ניט ל׳ יחיד (— „כנה״). און דעריבער מוז מען זאָגן אַז דאָ מיינט עס ניט דעם שם פון כנים, נאָר — דער באַדייט פון „רחישת״ הכנים.

און לויט דעם איז מובן, אַז דערפאַר איז דאָס אויך ניט קיין פּולע ראַי׳ אַז אויך „צפרדע״ מיינט „שרוץ הצפרד־עים״, וויבאַלד אַז פון דעם לשון „(ותעל ה)צפרדע״ איז ניטאָ קיין הוכחה אַז דאָס מיינט עפּעס אַנדערש ווי דער נאָמען פון צפרדע בלשון יחיד[17];

און דאָס איז אויך דער דיוק אין רש״י: וכן ותהי הכנם כו׳ ואף ותעל הצפרדע — און אויף וואָס ער איז מוסיף „גרינו־לירא בלע״ז״ — חאָטש ער ברענגט ניט קיין בלע״ז אויף „צפרדעים״ וואָס שטייט פריער וכמה פעמים — איז דאָך פאַר־שטאַנדיק אַז פי׳ צפרדעים איז באַ־וואוסט, איז נאָך דעם ווי רש״י זאָגט „שירוץ הצפרדעים״ (און פי׳ שירוץ וויס מען פון פריער — ושרץ היאור צפרדעים) — איז וואָס טוט אויף דער בלע״ז?

נאָר די באַוואָרעניש אין דעם: „צפרדע״ בלע״ז איז „גרינולי״

וואָס דאָס וויס דאָך דער בן חמש, ווייל דאָס איז דאָך זיין לע״ז (פראַנ־צויזיש — אויך בימינו)

און „שירוץ הצפרדעים״ בלע״ז — ווערט אַ שינוי „גרינולירא״ — וע״ד ווי דער שינוי „כנם״ אַנשטאָט „כנים״ (ועד״ז אין זיין בלע״ז) — פונדעסט־וועגן „ואף ותעל הצפרדע״ — חאָטש עס איז ניטאָ קיין שינוי, איז דער פי׳ „גרינולירא בלע״ז״ (ניט גרינולי).

אָבער וויבאַלד אַז די תורה רופט פאָרט אָן די רחישת הכנים מיטן נאָמען „כנם״ — ניט קוקנדיק וואָס רחישה האָט צו טאָן ניט בלויז מיטן מין פון כנים (וואָס דאָס איז דער עיקר שוועריקייט אינעם אַפּטייטש פון „כנם״ (און פון „צפרדע״) אַלס „רחישה״ (און „שרוץ״)) — איז דערפאַר „יש לומר״ אַז אויך „צפרדע״ ביי אונז מיינט „שרוץ הצפרדעים״.

— לויט דעם וואָלט מען לכאו׳ אויך געקענט מסביר זיין[17], פאַרוואָס רש״י איז מקדים דעם פירוש המדרש פאַר דעם פירוש ע״פ „פשוטו״ — ווייל דער „פשוטו״ בנדו״ד איז ניט אַזוי גלאַטיק און מוכרח, כנ״ל.

ד. אָבער אין אמת׳ן קען מען ניט זאָגן, אַז (נאָר) צוליב דעם איז רש״י מקדים דעם פירוש המדרש פאַר דעם פירוש „שרוץ הצפרדעים״ — ובהקדים:

אויף צו מדגיש זיין אַז אַ פירוש איז אויסגעהאַלטן לויטן דרך הפשט (און ניט ע״פ דרש) באַנוצט זיך רש״י מיט די ביטויים: א) ווי אין אונזער פאַל — „ופשוטו״; ב) „ופשוטו של מקרא״[18]. דער חילוק צווישן זיי איז מובן אין פשטות: דער אויסדרוק „ופשוטו של מקרא״ מיינט, אַז דער פירוש איז לויטן פשט פון דעם „מקרא״ — פון דעם

16) ס׳ זכרון (לר״א בקראט הלוי) כאן (ושם: „והוא שם לשריצת הכנים״. וראה גם מלבי״ם פסוק יג. אבל בדקדוקי רש״י (באר רחובות) שם מפרש באו״א. וראה גם ראב״ע שם).

17) ראה גם משכיל לדוד כאן.

18) ראה לדוגמא: בראשית א, כז. ג, ח. ד, ח („ישובו של מקרא״). נח ז, טז. לך יב, ה. יב, יא.

כלליות׳דיקן תוכן הכתוב; דאַקעגן דער לשון „ופשוטו״ (אָן דעם סיום „של מקרא״) מיינט, אַז דאָס איז דער פירוש הפשוט (בלויז) פון דעם וואָרט (אָדער ענין) אויף וועלכן רש״י שטעלט זיך (הגם עס קען זיין אַז ס׳איז ניט מתאים צו פשטות פון כלליות׳דיקן אינהאַלט).

דאַרף לפי זה אויסקומען בנדו״ד: אויב מ׳זאָל אָננעמען, אַז דאָס וואָס רש״י איז מקדים דעם פירוש המדרש פאַרן פירוש ע״פ „פשוטו״ איז עס דערפאַר ווייל דער טייטש „שרוץ הצפרדעים״ ליגט ניט אין וואָרט „צפרדע״ (משא״כ לויטן פי׳ המדרש, וואָס דער טייטש פון „צפרדע״ איז כפשוטו — איין צפרדע) — האָט דאָך רש״י געדאַרפט זאָגן ניט „ופשוטו (סתם — פון וואָרט) . . שרוץ הצפרדעים כו׳״, נאָר „ופשוטו של מקרא כו׳״; ד.ה. וויבאַלד ס׳איז ניטאָ קיין רמז, לכאורה, אין המשך הפסוק אויפן נס ש„היו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים״, דערפאַר איז אָט דער (ערשטער) פירוש לויט „מדרשו״ (אַ נס וואָס ווערט אַרויסגעלערנט לויטן דרך הדרש שבתורה), און לפי פשוטו של מקרא דאַרף אויסקומען אַז דער פשט פון „ותעל הצפרדע״ איז „שרוץ הצפרדעים״.

ה. נאָך אַ תמי׳ אין פירש״י: רש״י אַליין טייטשט אין אָנהויב פ׳ וישלח, אַז „דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור״ — אַז מ׳קען רופן אַ סך פון איין מין בל׳ יחיד, ע״ש המין; האָט דאָך רש״י אויך דאָ געקענט טייטשן בפשטות, אַז „ותעל הצפרדע״ מיינט הרבה צפרדעים, און דאָס וואָס עס שטייט בל׳ יחיד איז דאָס ע״ש המין[19]?

זיינען מפרשים[20] מסביר, אַז ביי רש״י איז דאָ שווער דער שינוי הלשון אין פסוק: אין המשך פון דער פרשה ווערט די מכה דערמאָנט גאַנצע צען מאָל בלשון רבים — „צפרדעים״ — טאָ פאַר־וואָס איז דער פסוק פונקט דאָ משנה און שרייבט בל׳ יחיד: „ותעל הצפרדע״? איז דערפון געדרונגען, אַז (דאָס מיינט ניט ע״ש המין, נאָר) דער פסוק מיינט דאָ מדגיש זיין דעם ל׳ יחיד בכדי דערמיט מרמז זיין אויף אַ זאַך וואָס האָט נאָר דאָ[21] פאַסירט — און דערפאַר טייטשט רש״י „צפרדע אחת היתה וכו׳״.

---

19) וכמו שפי׳ בפס״ז (לקח טוב) כאן. — בבאר יצחק (וראה דקדוקי רש״י שבהערה 16) דכוונת רש״י ב„שרוץ הצפרדעים קורא ל׳ יחידות״ הוא ע״ש המין. וצע״ג — שהרי מפורש ברש״י „שרוץ הצפרדעים״, גם מביא הוכחה מ„ותהי הכנם״ ולא מר״פ וישלח (כבפס״ז שם).

20) יפה תואר לשמו״ר שם. משכיל לדוד כאן. תו״ת כאן.

21) ראה משכיל לדוד כאן, דהחרטומים „לא יכלו אלא לאסוף ולכנוס הצפרדעים . . ולכך כתיב ויעלו את הצפרדעים״* — וכדעת ר״פ בסנה׳ שם (ובשמו״ר שם, ז — רבנן) דאפי׳ כגמלא לא מצו מיברו אלא האי מכניף להו והאי לא מכניף.

אבל ממש״כ רש״י (לקמן פסוק יד) „לבראותם כו׳״** משמע דמפרש כדעת ר״א (בסנה׳ (ושמו״ר) שם) דאין השד יכול לברוא*** ברי׳ פחותה מכשעורה (וכמ״ש במשכיל לדוד פסוק יד). ועפ״ז י״ל — דאדרבה: גם החרטומים העלו הצפרדעים מצפרדע אחת (ודלא כמ״ש במשכיל לדוד שם, דגם לדעת ר״א לא מצו לברוא אלא ברי׳ כפי הטבע). ומש״נ באופן העשי׳ דהחרטומים והעלי׳ „ויעשו גו׳

---

*) ומה שדוקא במכת כנים אמרו „אצבע אלקים היא״ (כמו שהקשה ברמב״ן פסוק טו. חדא״ג לסנה׳ שם) — מתרץ (במשכיל לדוד) שם: הואיל וס״ס גם הם העלו צפרדעים לא הוכרחו לומר אצבע אלקים היא משא״כ גבי כנים שלא יכלו לפעול כלל.

**) כ״ה ברוב הגירסאות. ובכמה גירסאות: לבראותם ולהוציאם כו׳. וראה מפרשי רש״י שם. ובארוכה — שם אפרים (להרא״ז מרגליות) לפרש״י שם.

***) אבל ממש״כ רש״י „שאין השד שולט על כו׳״ (ולא „לברוא״) — משמע כדעת ר״פ דבפחות מכשעורה לא יכלו אפי׳ מיכניף להו — ראה רמב״ן ובחיי שם. וראה בארוכה שם אפרים שם. ואכ״מ.

לויט דעם איז מובן, אַז דער פּירוש המדרש — כאָטש ס'איז אַ דרש — האָט עס אָבער אַ יתרון אויפן פּי' „שרוץ הצפרדעים" מצד דעם תוכן הכתובים („פשוטו של מקרא"): דוקא לויטן פּי' המדרש איז פאַרשטאַנדיק פאַרוואָס דאָ שטייט „ותעל הצפרדע" בל' יחיד; משא"כ לויטן פּי' „שרוץ הצפרדעים" — הגם אַז אויך לויט דעם פּירוש ווערט פאַרענטפערט פאַרוואָס עס שטייט ניט אומעטום אין פּרשה בל' יחיד[22] (וואָרום דער ל' יחיד פּאַסט נאָר דאַן ווען עס רעדט זיך וועגן „שרוץ הצפרדעים"[23]) — איז אָבער די שווערקייט פאַרקערט: עס האָט אומעטום (אויך דאָ) געדאַרפט זיין בל' רבים, דער ל' יחיד דאָ איז ניט גלאַטיק[24], וויבאַלד עס שטייט גלייך נאָכדעם „ויעשו כן החרטומים . . . ויעלו את הצפרדעים"?

און דערפאַר ברענגט עס רש"י אַלס צווייטן פּשט, און דער פּירוש המדרש איז דער ערשטער און עיקר פּירוש לפי פשוטו של מקרא.

ס'איז אָבער נאָך אַלץ ניט פאַר־ענטפערט: מיט וואָס איז דער צווייטער פּירוש מער „פשוטו", אין טייטש פון די ווערטער „ותעל הצפרדע", ווי דער פּירוש המדרש?

ו. איז דער ביאור אין דעם: דאָס וואָס רש"י איז אויסן צו באַוואָרענען איז ניט בלויז די שוועריקייט מצד דעם שינוי לשון, נאָר נאָכמער — דער לשון „ותעל הצפרדע" (בל' יחיד) איז אויך אין סתירה צום אָנזאָג פון דעם אויבערשטן צו אהרן (אין פריערדיקן פסוק) „נטה את ידך במטך גו' והעל את הצפרדעים גו'". וואָרום פון דעם הדגשה „והעל את הצפרדעים גו'" (ניט ווי ביי מכת ארבה וואו עס שטייט[25] „נטה ידך על ארץ מצרים ב(שביל מכת ה)ארבה ויעל גו'", און עד"ז ביי די אַנדערע מכות[26]) איז מובן, אַז דער ציווי צו אהרן איז ניט באַ־גרענעצט בלויז צו דער הכנה און התחלה פון „נטה את ידך במטך גו'", נאָר ער דאַרף עס אויספירן ביז צום אויפברענגען די צפרדעים בפו"מ און אין אַ ריבוי — „והעל את הצפרדעים" — טאָ ווי האָט ער עס מקיים געווען בעת לפועל איז עס געווען אין אַן אופן פון „ותעל הצפרדע" (איין צפרדע)?

דערפאַר איז רש"י מפרש „והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים": הגם אַז לכתחילה האָט ער אויפגעבראַכט (דורך „ויט אהרן את ידו גו'") בלויז איין צפרדע, עס איז אָבער געווען אַזאַ צפרדע וואָס מתזת נחילים — זי שפּריצט — ע"ד ווי אַז מ'קלאַפּט „על מימי מצרים" שפּריצט וואַסער (ניט עס ווערט באַשאַפן נאָך וואַסער מאין ליש), אַזוי איז געווען מיט דער צפרדע וואָס איז געקומען פון די „מימי מצרים" — און עס איז קיין נפק"מ ניט ווער עס קלאַפּט — דערפאַר איז רש"י משמיט[27] דעם וואָרט (היו) מצרים.

ויעלו את הצפרדעים" ולא „ויעשו גו' ותעל הצפרדע" — כי כיון שכותב: ויעשו כן החרטומים — פירושו כאופן עשיית אהרן. ואכ"מ.

22) דאל"כ — למה מפרש רש"י ד„פשוטו" הוא „שרוץ הצפרדעים" (שאינו פירוש מוכרח), ולא כבכמה מקומות — ע"ש המיין?

23) היינו — ה„שרוץ" בפועל (וכמו ב„כנים").

24) אבל אינה קשיא חזקה (כבפי' ע"ש המיין) — כי השינוי הוא רק במקום א'.

25) בא י, יב ובפרש"י.

26) דם — „ונטה ידך גו' ויהיו דם גו'" (פרשתנו ז, יט): כנים — „והך את עפר הארץ והי' לכנים גו'" (ח, יב): שחין — „קחו גו' וזרקו גו' והי' לאבק גו' והי' גו' לשחין גו'" (ט, ח־ט): ברד — „נטה את ידך גו' ויהי ברד גו'" (ט, כב): חשך — „נטה ידך גו' ויהי חשך גו'" (בא, י, כא).

27) דלא כבתנחומא ותדבא"ר (נסמן בהערה 7)

עפ״ז איז פאַרשטאַנדיק פאַרוואָס רש״י קען דאָ ניט אײנטײטשן, ווי אין גמ׳ און שמו״ר, אַז „שרקה להם והם באו״ אָדער „השריצה ומלאה כל ארמ״צ״, ווײל לויט דעם וועט אויסקומען אַז אהרן האָט בפועל אויפגעבראַכט ניט מער ווי איין צפרדע — און דער ריבוי הצפרדעים האָט זיך אויפגעטאָן דורך „שרקה״ אָדער „השריצה״ — ובמילא האָט ער מיט דעם ניט מקיים געווען דעם ציווי „והעל את הצפרדעים״. דערפאַר מוז רש״י ברענגען דעם פירוש אַז מתזת נחילים.

ז. וויבאַלד דער פסוק זאָגט בפירוש אַז דער ציווי צו אהרן איז געווען „והעל את הצפרדעים״ (ל׳ רבים), מוז אין פסוק אויך זיין (נרמז עכ״פ) ווי אַזוי ער האָט דעם ציווי מקיים געווען.

איז דער ביאור אין דעם: „ותעל הצפרדע״ קען געטייטשט ווערן אויף צוויי אופנים: א) די צפרדע איז אויפגעגאַנגען; ב) אַלס מפעיל — די צפרדע האָט געמאַכט אויפגיין (אַנדערע צפרדעים)[28].

— און די צוויי פרטים אין פי׳ המדרש (א) אַז אהרן האָט אויפגעבראַכט איין צפרדע, (ב) אַז די צפרדע האָט מעלה געווען אַנדערע — ווערן אָנגעדייטעט אין די צוויי טייטשן: א) „ותעל הצפרדע״ „צפרדע אחת היתה״; ב) „ותעל (הצפרדע)״ „מתזת נחילים נחילים״.

דערמיט ווערט אויך פאַרשטאַנדיק וואָס רש״י ברענגט דעם „דרש״ — „והיא מתזת נחילים נחילים״ אויף די ווערטער „ותעל הצפרדע״ און ניט אויף „ותכס את ארץ מצרים״.

ח. הגם דער פירוש האָט אַן אָנהאַלט אין ל׳ הפסוק כנ״ל, דאָך זאָגט רש״י אויף דעם אַז „זהו מדרשו״ — ווײל לויט דעם פירוש מוז מען זאָגען אַז די צוויי פאַרשידענע טייטשן — אופנים פון „ותעל הצפרדע״ האָבן ביידע פאַסירט, וואָס דאָס איז ניט אויסגעהאַלטן לויט דרך הפשט פון לערנען מקרא, ס׳איז דער דרך פון „מדרשו״[29]; לויט „פשוטו״ דאַרף עס געטייטשט ווערן אויף איין אופן: „ותעל״ ווי דער המשך „ותכס״, מוז מען לערנען אַז מיט „צפרדע״ (בל׳ יחיד) ווערט געמיינט „שרוץ הצפרדעים״.

פונדעסטוועגן ברענגט עס רש״י אַלס צווייטן פירוש (און דער פירוש העיקרי איז „מדרשו״) — ווײל: א) מצד תוכן הכתובים איז דער פירוש המדרש מער מתאים צו פשוטו של מקרא (כנ״ל ס״ה); ב) אויך דער עצם אָפּטייטש פון וואָרט „צפרדע״ איז מער גלאַטיק לויטן פי׳ פון מדרש ווי לויטן פי׳ אַז דאָס מיינט „שרוץ הצפרדעים״[30] (כנ״ל ס״ג).

ט. פון „יינה של תורה״ אין פרש״י:

עס איז פאַראַן אַ כלל[31] אַז המתחיל

ד„היו המצריים מכין אותה״. ובמדרש אגדה (באבער) ליתא תיבת „מצריים״.

28) ראה מלבי״ם כאן.

29) להעיר מפרש״י אסתר (ה, ד): רבותינו אמרו טעמים הרבה (ומביא טעם אחד בלבד — ומסיים) ועוד טעמים רבים — ובגמרא שם (מגילה טו, ב): עבדה כו׳ ככולהי תנאי וככולהו אמוראי. ואכ״מ. אבל שם אין זה שייך לפי׳ תיבות הכתוב, כ״א טעם ולכללות המאורע. ואכ״מ.

30) ואעפ״כ רק הפי׳ הב׳ הוא „פשוטו״ — כי הקושי בפירוש „שרוץ הצפרדעים״ הוא רק שאין ע״ז ראי׳ מכריחה, אבל פי׳ המדרש (שצריך לפרש „ותעל הצפרדע״ בב׳ אופנים (פועל ומפעיל) בחדא מחתא) — הוא היפך פירוש ע״פ פשוטו.

31) פרש״י עקב ח, א — מתנחומא שם ו (וסוטה יג, ב). ירושלמי פסחים פ״י ה״ה. ר״ה ספ״א. מגילה ספ״ב.

במצוה אומרים לו גמור, און ווי חז״ל[32] ווארענען וועגן די שטרענגע עונשים ר״ל וואס קומען צוליב דעם וואס מען קען גומר זיין און מ׳איז ניט גומר א מצוה.

ויתרה מזו ובפרט בא לערנען תורה מיט א צווייטן דארף זיין תשים לפניהם כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם[33].

אבער לאידך, אויב א איד ווייס, אז צוליב געוויסע אומפארמיידלעכע סיבות, וועט ער די אנגעהויבענע מצוה ניט קענען גומר זיין, טאר ער זיך אבער ניט אפהאלטן ח״ו פון צו זיין א מתחיל במצוה און צו מקיים זיין דעם טייל פון דער מצוה וואס איז פאר אים מעגלעך — און ווי מיר געפינען ביי משה רבינו, אז ער האט מבדיל געווען די ג׳ ערי מקלט אין עבר הירדן[34], כאטש אז „אינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען"[35], ווייל „מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה"[36].

ומובן אז א ספק אין דעם — וואס איז גמר ושלימות המצוה — איז במצות ע״ד פון צדקה — איז כל המרבה ה״ז משובח, אבער במצות ע״ד פון מלקות איז לא יוסיף פן יוסיף[37] ביז וואנעט לדעת כמה איז בצרי רבנן חדא[38] — מצד דעם חשש פן יוסיף[39].

עד״ז איז דער אונטערשייד צווישן די צוויי פירושים אין רש״י:

לויטן ערשטן פירוש קומט אויס, אז אהרן האט אויפגעטאן דעם „העל את הצפרדעים", אבער „ותכס את ארץ מצרים" איז געקומען שפעטער דורך די וואס „היו מכין":

אבער לויטן צווייטן פירוש קומט אויס, אז אהרן האט אויפגעטאן דעם גאנצן שרוץ הצפרדעים, וואס האט מכסה געווען ארמ״צ.

— ווארעם די צפרדעים זיינען גע־ווען: א) בפשטות — מכה ונגוף למצרים, דערפאר בפשוטו — האט אהרן אפגעטאן אלעס, ב) א פעולה כדי פרעה זאל דערפון דרשנ׳ן און לערנען אז עס דארף זיין דערנאך „ואשלחה את העם" האט אהרן אויך געטאן — לויט מדרשו — באופן אז עס איז געווען דערנאך „מכין אותה" כו׳.

אין אנדערע ווערטער: לויט׳ן מפרש זיין תורה בדרך (המדרש) הדרש, איז דאס אזוי אויך בנוגע דעם פירוש פון דעם ציווי „והעל את הצפרדעים" — לאו דוקא הצפרדעים כפשוטו (רבים), ס׳קען אויך מיינען צפרדע אחת כו׳, און וויבאלד אז דאס איז אן ענין (ע״ד) פון מלקות, איז „בצרי", און אנגענומען אז דער ציווי האט געמיינט „אחת כו׳" — איז ניטא דער חשש „פן יוסיף".

יו״ד. די הוראה פון די ביידע פירו־שים איז:

פון דעם ערשטן פירוש (אז אהרן האט אויפגעבראכט נאר „צפרדע אחת") לערנט מען אפ, אז אויב במדת פורעניות (מכה למצרים) כך במדה טובה על אחת

---

32) סוטה ותנחומא שם.

33) משפטים (כא, א) ובפרש״י. וראה הל׳ ת״ת לאדה״ז (פ״ד סי״ח).

34) ואתחנן ד, מא.

35) פרש״י ואתחנן שם. מסעי לה, יג (מספרי שם).

36) פרש״י ואתחנן שם (ממכות י, א).

37) תצא כה, ג.

38) מכות כב, ב.

39) תיב״ע תצא שם. פיה״מ להרמב״ם מכות פ״ג מ״י. רמב״ם הל׳ סנהדרין רפי״ז (וראה נ״כ שם). חינוך מצוה תקצה. וראה במדב״ר פי״ח, כא. וכבר

העירו באחרונים שעפ״ז מצינו ענין סייג מן התורה (וראה לקח טוב כלל ח).

כו״כ[40], אַז מען מוז באַוואָרענען דעם חשש „פן יגרע״.

און פון צווייטן פירוש (פון וועלכן עס קומט אויס, אַז אהרן האָט „גומר״ געווען די מצוה) האָט מען די הוראה, אַז מ׳דאַרף זיך משתדל זיין צו טאָן אַ מצוה בשלימותה, מתחילתה ועד סופה וגמרה; און ווען ס׳האַנדלט זיך, לדוגמא אין דער מצוה צו מקרב זיין אַ צווייטן אידן צו תומ״צ ות״ת כנגד כולם — דאַרף מען זיך ניט באַנוגענען מיט התחלת הקירוב, נאָר מ׳דאַרף גומר זיין ביזן סוף: טאָן מיט אים ביז עס זאָל זיין כשולחן הערוך, תכלית העילוי;

אויב אָבער ער איז אין אַ מצב וואָס ער קען נאָר אָנהויבן די מצוה, ער וועט נאָר קענען מאַכן די „התחלה״ אין דעם קירוב הזולת צו תומ״צ — קען ער דאָך זיך טראַכטן: וואָס איז די פעולה אַז ער וועט אָנהויבן צו „טאָן״ מיט יענעם, בעת ער ווייס ניט צי ער וועט דערמיט אויפטאָן — און ווער ווייס מיט וואָס עס וועט זיך ענדיקן שפּעטער?

אויף דעם קומט די הוראה האמורה, אַז „מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה״.

ובכלל: מ׳דאַרף זיך ניט אַריינלאָזן אין חשבונות — „בהדי כבשא דרחמנא למה לך״[41]: דאָס איז ניט זיין „עסק״. ער דאַרף אָנהויבן און טאָן, וויפל נאָר ער קען, אויף צו מקרב זיין אַ צווייטן אידן;

און נאָכמער — בשעת ער טוט כל התלוי בו, איז „מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה״[42] — דער אויבערשטער איז מצרף און ברענגט אַראָפּ זיין מחשבה טובה לידי מעשה[43];

און בשעת דער אויבערשטער איז „גומר״ די „מצוה״, ווערט דאָס אָפּגעטאָן אָן קיינע מדידות והגבלות, ביז אין תכלית העילוי והשלימות.

(משיחת ש״פ וארא תשכ״ז)

---

40) ראה פרש״י יתרו כ, ו. תשא לא, ז.

41) ברכות י, סע״א.

42) קדושין מ, א.

43) ס׳ המאמרים תש״ב ע׳ 87. וראה פי׳ אדה״ז — תניא פט״ז.

וארא ה

א. בנוגע די מכות וואָס דער אויבערשטער האָט געבראַכט אויף די מצרים, איז דאָ אַ פלוגתא[1] צווישן רבי אליעזר און רבי עקיבא[2]: רבי אליעזר אומר .. כל מכה .. היתה של ארבע מכות כו׳ רבי עקיבא אומר .. של חמש מכות כו׳.

וואָס איז דער תוכן פון די צוויי דיעות „של ארבע״ און „של חמש״? —

איז מבואר אין כלבו[3] בשם „בעל המלמד״, אַז די פלוגתא איז:

רבי אליעזר האַלט, אַז די מכות האָבן דורכגענומען אַלע ד׳ יסודות פון יעדער זאַך*[3] אין וועלכער ס׳זיינען געווען די מכות. דאָס הייסט, די מכה איז געווען ניט נאָר אין דער זאַך ווי זי איז שוין אַ מורכב פון אַלע פיר יסודות, נאָר זי האָט דערגרייכט נאָך טיפער, אויך אין דעם עצם פון יעדן יסוד, וואָס איז אין דער זאַך — און דעריבער איז יעדער מכה „של ארבע״.

ולדוגמא: מיט דער מכת דם איז געשלאָגן געוואָרן ניט נאָר די וואַסער ווי דאָס זעט זיך אַלס מציאות פון מים, נאָר אויך דער אש רוח ועפר שבמים.

רבי עקיבא טוט אויף נאָכמער, אַז די מכה איז אויך געווען אין דעם „חומר היולי״[4] פון דער זאַך, וואָס איז פשוט (אויסגעטאָן) פון (דעם ציור פון) די ד׳ יסודות — קומט אויס, אַז יעדער מכה איז געווען „של חמש״: אין די ד׳ יסודות און אין „חומר היולי״.

ב. דער מכוון אין די מכות איז געווען, כשמן, צו שלאָגן און צעברעכן מצרים. דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אַז דער ענין הנ״ל, דאָס וואָס די מכות האָבן דורכגעדרונגען די דברים המו־כים, איז

— (א) לויט ביידע דיעות איז דאָס געווען ניט נאָר אין דעם „גילוי״ (אין דער זאַך ווי זי זעט זיך אָן), נאָר אויך אין דעם „העלם״ און עצם הדבר; (ב) די צוויי דיעות הנ״ל, צי דאָס איז געווען (אויך) אין דעם חומר היולי, אָדער נאָר אין דעם חומר ווי ער האָט שוין אַ ציור (פון די ד׳ יסודות) —

איז דאָס תלוי — אויף וויפל טומאת מצרים האָט עס דורכגענומען[5], וואָס

---

1) הגדה של פסח. ממכילתא בשלח יד, לא. מדרש תהלים מזמור עח. ובשמו״ר (פכ״ג, ט) הובאה רק דעת רבי אליעזר.

2) בנוגע לדעת רבי יוסי הגלילי שהובאה שם לפנ״ז — ראה לקמן בפנים ס״ה ובהערה 21.

3) בפירוש ההגדה. הובא ג״כ בארחות חיים (פירוש ההגדה), אבודרהם (סדר ההגדה ופירושה), ועוד. וכ״ה בריטב״א להגש״פ (והובא בעקידה פ׳ בשלח שער מ׳). רשב״ץ (מאמר חמץ. פירוש ההגדה). ועוד. וראה הערה 4.

*3) ראה רמב״ם הל׳ יסוה״ת רפ״ד. מו״נ ח״א פע״ב ובכ״מ שם.

4) כ״ה בריטב״א שם („מכת ההיולי הוא יסוד הכולל״). ובא״ח וכלבו (ועד״ז באבודרהם) שם „יסוד הגלגלים שהוא יסוד חמישי״. וברשב״ץ: היסוד החמישי הוא הגלגל השתיית היסודות. [ולהעיר מד״ה החודש ה׳ש״ת פ״ב, דבהמכות כו׳ הי׳ שינוי לא רק בהיש כ״א בהכח האלקי, עיי״ש].

בעקידה שם פליג על שיטה זו (כי „ההיולי הוא משותף ושוה אצל כל הצורות כו׳״), ומפרש שר״ע חושב גם „טבע המורכב וצורתו״ (וראה גם אברבנאל (בזבח פסח)) — משא״כ לשאר הדעות צ״ע למה לא חשיב מכה בהדבר בגמרו — בהרכבו וצורתו.

5) ועי״ד שמסביר הגאון הרגצ׳ובי שיש איסורים שהם רק בצורת (תואר) דבר הנאסר ויש — שהם גם בהחומר שלו (ראה מפצ״פ פ״א) וראה לקמן בפנים.